

რელიგიური თემატიკის ასახვის ასპექტები პოსტსაბჭოთა პერიოდის ქართულ კინემატოგრაფში

ზაქარია ჯორჯაძე

საკვანძო სიტყვები: საბჭოთა პერიოდი, პოსტსაბჭოთა პერიოდი, რელიგია, სასულიერო პირი, კინემატოგრაფი

საქართველოს პოსტსაბჭოთა, დამოუკიდებელი რესპუბლიკის პერიოდში რელიგიის თავისუფლებამ, საბჭოთა მარწუხებისგან გათავისუფლებულმა თეისტურმა შეხედულებებმა საზოგადოების ცნობიერებაში ამროვნებისა და განსჯის სულ სხვა ნაკადი შემოიტანა. საზოგადოება ბინალურმა სულისკვეთებამ მოიცვა – ეროვნულ-განმათავისუფლებელმა და სარწმუნოებრივმა. ეროვნული განუყოფელი გახდა სარწმუნოებრივისაგან. პოსტსაბჭოთა პერიოდში საზოგადოებრივ-სოციალური მოთხოვნა შეიქმნა გადაღებულიყო ფილმები რელიგიურ თემატიკაზე, აქამდე ართქმულ ან ტაბუირებულ თემებზე. პრიორიტეტული გახდა როგორც საბჭოთა პერიოდის, ასევე თანამედროვე სასულიერო პირთა პარადიგმები. დაიწერა სცენარები ცნობილ ავტორთა ნაწარმოებების მიხედვით. რადგან ოფიციალური ცენზურა აღარ არსებობდა, შესაძლებლობა შეიქმნა თავისუფალი ინტერპრეტაციისა. ნაშრომი მოიცავს შემდეგ საკითხებს: საბჭოთა ათეისტური პერიოდის განმავლობაში შექმნილი სარწმუნოებრივი ვაკუუმის შევსება, საზოგადოების სხვადასხვა ფენის რელიგიური შემეცნების ამაღლება, ისტორიული ანალების მაგალითზე რელიგიური სწავლების გავრცელება. სარწმუნოებრივად ინდიფერენტული ფენების გათვითცნობიერება რიტუალური წეს-ჩვეულებებიდან ზოგადრელიგიურ საკითხებზე რაციონალური მსჯელობის პერსპექტივებამდე. თანამედროვე საზოგადოების დამოკიდებულება სარწმუნოებისადმი და საზოგადოებრივ-სოციალური მოთხოვნა კინემატოგრაფში რელიგიური თემატიკის ასახვისა, რელიგიური თემების აქტუალობა. ათეისტური სტერეოტიპების დაძლევა, თანამედროვე ხელოვანების მიერ რელიგიური თემატიკის ასახვა კინემატოგრაფში, საბჭოთა პერიოდში ტაბუდადებულ რელიგიურ თემებზე შექმნილი ნაწარმოებების ახლებური აღქმა და გააზრება. პოსტსაბჭოთა პერიოდში ცენზურის არარსებობის გამო ქართულ კინემატოგრაფში თანამედროვე რეჟისორების მიერ რელიგიურ თემატიკის, სარწმუნოებრივი საკითხის, სასულიერო პირების ინტერპრეტირებულად ასახვა. მღვდელმსახურთა ეკრანზე წარმოჩინების ახალი ასპექტები პოსტსაბჭოთა პერიოდის ქართული ფილმების პარადიგმებით, ახალი ხედვა და განწყობები, „ანთიმომ ივერიელი“ (რეჟისორი გიული ჭოხონელიძე, 2001), „აღსარება“ (რეჟისორი ზაზა ურუშაძე, 2018), „ბეჭდების მბრძანებელი“ (რეჟისორი გია ბარაბაძე, 2020) – რა კითხვებს გააჩენს? როგორ მიიღებს თანამედროვე მაყურებელი რელიგიური თემების განახლებულ ან სტილიზებულ ვარიანტებს, პერცეფციების (აღქმის) როგორ ხარისხს გამოავლენს? დადებითი თუ არა ასეთი თამამი ინტერპრეტირება რელიგიური თემატიკისა, თეოლოგიაში მეცნიერული წვდომის უკმარისობა თუ გამიზნულად კეთდება? ახდენს თუ არა იგი ზეგავლენას მაყურებლის ცნობიერებაზე? – ამას დრო გვიჩვენებს.

საბჭოთა სახელმწიფო არსებობდა, როგორც XX საუკუნის ანტირელიგიური სისტემისა და კულტურის მასობრივი დეფორმირების ისტორიულ-პოლიტიკური პრეცედენტი. საქართველოს

„კულტურა დასავლურ (ევროპულ) ცივილიზაციას განეკუთვნება“¹ მაგრამ საბჭოთა პერიოდში მისი სოციოკულტურული და სარწმუნოებრივი როლი გაუფასურებული იყო. „ეროვნული ერთიანობის განცდა,

1 ჩიქოვანი, რელიგია, 2006, გვ. 74.

უპირატესად, ქართულმა ეკლესიამ შეგვინარჩუნა, მისმა განუყოფლობამ“.²

საბჭოთა კინემატოგრაფი ჩამოყალიბდა, როგორც ათეისტური ქვეყნის ფენომენი, სადაც რეჟიმის დადგენილების შესაბამისად, რელიგიური თემატიკა მხოლოდ დეფორმირებულად, ფრაგმენტულად წარმოჩინდებოდა, ხოლო სასულიერო პირთა სახეების მასობრივი დაკნინება და პროფანაცია ხდებოდა.

პოსტსაბჭოთა პერიოდში ცენზურისგან გათავისუფლებულ ნაციონალურ ქართულ კინემატოგრაფში გამოიკვეთა რელიგიური თემის წარმოჩენის განსხვავებული ასპექტები. შესაძლებელი გახდა თანამედროვე რეჟისორების მიერ სასულიერო პირთა ინტერპრეტირებულად ასახვა, ახლებური გააზრება, რისთვისაც აუცილებელ პირობას წარმოადგენს სარწმუნოებრივი თემის სენსიტიურობის გათვალისწინება. რელიგიური თემების წარმოჩენა საღვთისმეტყველო საკითხებში განსწავლულობას და დიდ პასუხისმგებლობას მოითხოვს. შემოქმედი გათავისუფლებული უნდა იყოს გარეშე ზეგავლენებისგან და მხოლოდ პირუთვნელად, განსაკუთრებული სიფრთხილითა და მოკრძალებით ეკიდებოდეს ამ ურთულეს თემატიკას.

სახელმწიფოს „რელიგიური ნორმები და ღირებულებები კულტურული იდენტობის ცენტრალური ასპექტებია“.³ საბჭოთა ეპოქაში ორიათასწლოვანი ქრისტიანული სახელმწიფოს – საქართველოს სარწმუნოებრივი და სოციოკულტურული როლი, რომელიც ისტორიულად ეჭირა მსოფლიო ქრისტიანულ სამყაროში, გაუფასურდა, დაკნინდა, მიუხედავად იმისა, რომ მისი ეკლესიის უპირატესობა ხანდაზმულობისა და მოციქულთა მოღვაწეობის კუთხით აღმატებული იყო დამპყრობლის წარმომავლობასა და საეკლესიო ტრადიციებზე. „რელიგიურ-სარწმუნოებრივ არგუმენტს ემყარება ვერსიაც, რომლის თანახმად, ქართული კულტურა დასავლურ (ევროპულ) ცივილიზაციას განეკუთვნება, რადგან იგი იყო ერთ-ერთი პირველი ევროპული ქვეყანა, სადაც ქრისტიანობა სახელმწიფო რელიგიად აღიარეს, ხოლო ევრო-

პული/დასავლური სამყარო სწორედ ქრისტიანულ ფასეულობებს დაეფუძნა“.⁴ „საქართველოს კულტურული და ცივილიზაციური ორიენტაცია მტკიცედ იყო მიმართული ევროპისაკენ. ეს პოლიტიკა ქართველი ხალხის ტრადიციულ-ისტორიული სწრაფვაა, აზიაში შეჭრილი საქართველო თავის საქრისტიანო კულტურით მუდამ უფრო ევროპის ნაწილს წარმოადგენდა, ვიდრე აზიისას“.⁵

საბჭოთა რეჟიმის ძალადობრივი პროპაგანდა, ათეისტური შეხედულებებისა, რწმენის შეცვლისა და კომუნისტური იდეებით ჩანაცვლებისა, წარმოადგენდა საბჭოთა იდეოლოგიის ერთ-ერთ ცენტრალურ მიმართულებას. მთელი ძალისხმევა ამ ნეოპოლიტიკური მიმდინარეობისა მიმართული იყო იქითკენ, რომ მასების ცნობიერებაში ერის ისტორიულ-კულტურული და სულიერი მესხიერება მოეშალათ. საბჭოთა პერიოდის კინემატოგრაფში, რეჟიმის დადგენილების შესაბამისად, რელიგიური თემატიკა აქამდე მხოლოდ დეფორმირებულად, ფრაგმენტულად წარმოჩინდებოდა, მღვდელმსახურთა ეკრანული სახეები კი, დაკნინებული, გაშარჟებული და კომპრომეტირებული იყო.

„ეროვნული ერთიანობის განცდა, უპირატესად, ქართულმა ეკლესიამ შეგვინარჩუნა, მისმა განუყოფლობამ. ნიშანდობლივია, რომ რჯულისათვის ყველა კუთხეში თავს ერთნაირად სწირავდნენ. არავითარი პარტიკულარიზმი აქ არასოდეს გამოხატულა“.⁶ საბჭოთა პერიოდის ბოლო წლებში თანდათან დაიწყო აღიარება ეკლესიისა, როგორც ერის გამაერთიანებელი ძალისა, რელიგიური ცნობიერება თანდათან აღწევდა საზოგადოების აზროვნებასა და ყოფაში. მრავალსაუკუნოვანი მართლმადიდებლური სულისკვეთება განაპირობებდა იმ სარწმუნოებრივი ვაკუუმის შევსებას, რაც მოიტანა საბჭოთა მმართველობამ, ქართული ცნობიერების განახლებას და კულტურულ-საზოგადოებრივ ცხოვრებაში სარწმუნოებრივი მრწამსის აღდგენა-ჩართვას. ასეთი განახლება ერის სულიერების ახალ ეტაპზე გადასვლის მაუწყებელი უნდა ყოფილიყო – *digna necessitas* (ლათ. ღირსეუ-

2 წერედიანი, თემა, 2018, გვ. 70.
 3 კაკიტელაშვილი, კულტურათა, 2010, გვ. 54.
 4 ჩიქოვანი, რელიგია, 2006, გვ. 74.
 5 ლორთქიფანიძე, ფიქრები, 1995, გვ. 156-157.
 6 წერედიანი, თემა, 2018, გვ. 70.

ლი აუცილებლობა), რაც სამომავლოდ შეამზადებდა საფუძველს სარწმუნოებრივ-ზნეობრივი ტემპარითი იდეისთვის. ასეთი ეკტროპია (შემოქმედება) ხდება ერის კულტურის აღორძინებისა და აღმავლობის საწინდარი.

საქართველოს პოსტსაბჭოთა, დამოუკიდებელი რესპუბლიკის პერიოდში რელიგიის თავისუფლება, საბჭოთა მარწმუნებისგან გათავისუფლებულმა თეისტურმა შეხედულებებმა საზოგადოების ცნობიერებაში ამროვნებისა და განსჯის ახალი ნაკადი შემოიტანა. საზოგადოება ბინალურმა სულისკვეთებამ მოიცვა – ეროვნულ-განმათავისუფლებელმა და სარწმუნოებრივმა. ეროვნული განუყოფელი გახდა სარწმუნოებრივისგან. ახალი ეპოქის დაწყებასთან ერთად გამოიკვეთა რელიგიური თემების აქტუალობა, რადგან XX საუკუნის დასასრულსა და XXI საუკუნეში წარმოდგენილია რელიგიის გარეშე შეხედულებათა სისტემების განხილვა. „სამეცნიერო ლიტერატურაში რელიგიური აღორძინება, ჩვეულებრივ, განიხილება როგორც პროცესი, რომელიც თან სდევდა ან მოსდევს ახალი ნაციონალური იდენტურობის ფორმირებას. იგი მიიჩნევა ფენომენად, რომელიც დამახასიათებელია მრავალი ტრანზიტული საზოგადოებისათვის პოსტსაბჭოთა სივრცეში. ამ საზოგადოებებში რელიგიისადმი ინტერესი მკვეთრად გაიზარდა, შესაბამისად, გაიზარდა რელიგიის როლიც საზოგადოებრივ ცხოვრებაში“.⁷ ცენზურისგან გათავისუფლებამ ხელოვნების ყველა მიმართულებით თავისუფალი შემოქმედებითი პროცესების დენალობა განაპირობა. აკრძალვები ტაბუირებულ თემებზე – რელიგიურ თემატიკაზე, პოლიტიკურ, ოდიოზურ პიროვნებებზე მოიხსნა. ასპარეზი მიეცა თემების თავისუფალ ინტერპრეტირებას. „შემოქმედება ყოველთვის თავისუფლებიდან მოდის“.⁸ 90-იანი წლებიდან ქართული ნაციონალური კინემატოგრაფი თანდათან გამოვიდა საბჭოთა ხელოვნების სივრციდან, იწყებოდა ახალი ეტაპი პოსტსაბჭოთა კინემატოგრაფისა ახალი გზებით, ახალი შეხედულებებით, დამოუკიდებელი გზით ხელოვნებაში. ტაბუირებული თემები აუცილებელი და გადაამწყვეტი მასალა გახდა კინემატოგრაფისთვის.

7 ჩიქოვანი, რელიგია, 2006, გვ. 77.

8 ბერდიაევი, ღმერთი, 2004, გვ. 66.

9 ზაქარიაძე, ანთიმოზ ივერიელი.

პოსტსაბჭოთა პერიოდში რელიგიისა და სიტყვის თავისუფლება დაკანონდა, აღდგა ღვთისმსახურება, ადამიანებს რელიგიური გრძნობების გამოხატვის საშუალება მიეცათ. ათწლეულობით ათეისტურ ვაკუუმში მყოფი საზოგადოების ნაწილი დაუბრუნდა ტრადიციულ სარწმუნოებას, ნაწილი ნომინალური ქრისტიანი გახდა, ნაწილს კი, ემპირიული ინერციით განუვითარდა ურწმუნოების სინდრომი, მღვდელმსახურთა მიმართ მათ ცნობიერებაში დალექილი უნდობლობა კვლავ შეუნარჩუნდათ. რადგან „ხელოვნება ეპოქის სარკეა“, ეს განწყობები აისახა პოსტსაბჭოთა პერიოდის კინემატოგრაფშიც. გაჩნდა საზოგადოების მოთხოვნა რელიგიურ თემებზე, წმინდანთა ცხოვრებაზე გადაღებულიყო კინოფილმები. შესაძლებელი გახდა თანამედროვე რეჟისორების მიერ რელიგიური თემატიკის, სარწმუნოებრივი საკითხის, სასულიერო პირების ინტერპრეტირებულად ასახვა, ახლებური აღქმა და გააზრება. მღვდელმსახურთა ეკრანზე წარმოჩინების განსხვავებული ასპექტები გამოიკვეთა პოსტსაბჭოთა პერიოდის ქართული ფილმების პარადიგმებში. მაგალითად: „ანთიმოზ ივერიელი“ (რეჟისორი გიული ტობონელიძე, „ქართული ფილმი“, სტუდია „ფრესკა“, 2001), „ბეჭდების მბრძანებელი“ (რეჟისორი გია ბარაბაძე, ტელევიზია „საზოგადოებრივი მაუწყებელი“, ტელეფილმების გაერთიანება, 2020), „აღსარება“ (რეჟისორი ზაზა ურუშაძე, „სინემა 24“, „აღფილმი“, 2017).

„მთელ რიგ უბედურებათა შორის, რაც ადამიანის სულსა და გულს სასტიკად ანადგურებს და ამახინჯებს, ყველაზე უფრო საშიშელია გაუნათლებლობა, უცოდინარობა და ამრის შეზღუდულობა“ – ეს სიტყვები ეკუთვნის რუმინეთში მოღვაწე დიდ ქართველ ღვთისმეტყველსა და ფილოსოფოსს, განმანათლებელსა და მესტამბეს, საეკლესიო და პოლიტიკურ მოღვაწეს, რუმინეთისა და საქართველოს ეკლესიის მიერ წმინდანად შერაცხილ რუმინეთის მიტროპოლიტ ანთიმოზ ივერიელს (1650-1716), რომლის ცხოვრებასა და მოღვაწეობას ეძღვნება მხატვრული კინოფილმი „ანთიმოზ ივერიელი“. ოსმალების მიერ საქართველოდან გატაცებული, კონსტანტინოპოლში

ტყვეობიდან იერუსალიმის პატრიარქის მიერ გამოწყობილი და მის კარზე განსწავლული წმ. ანთიმოზი (ერისკაცობაში – ანდრია) ვლახეთის მთავარმა მიიწვია. წმ. ანთიმოზ ივერიელს დიდი წვლილი მიუძღვის რუმინული კულტურის აღორძინების, რუმინული სალიტერატურო ენის განვითარებისა და წიგნის ბეჭდვით საქმეში. მის სახელთანაა დაკავშირებული თბილისში პირველი სტამბის დაარსება 1709 წელს და ქართულ ენაზე „სახარების“ დაბეჭდვა. მას ეკუთვნის რამდენიმე ორიგინალური თხზულება, მათ შორის „ქადაგებანი“. წმ. ანთიმოზ ივერიელის საღვთისმეტყველო მემკვიდრეობის ანალიზი გვიჩვენებს, რომ ახალი ეპოქის გამოწვევების კონტექსტში იგი ბიზანტიური თეოლოგიური ტრადიციების შენარჩუნებისა და განმტკიცების დახვეწილი ნიმუშია. ...მის მიერ ჩამოყალიბებული ეკლესიისა და სახელმწიფოს ურთიერთობის პრინციპები კანონიკური სამართლის პოზიციებიდან აქტუალურია თანამედროვე საქართველოსთვის. ...ჩატარებული კვლევები ანთიმოზ ივერიელის შემოქმედებისა და მოძიებული მასალების ანალიზი საშუალებას გვაძლევს დავასკვნათ, რომ XVII-XVIII საუკუნეების გამოჩენილი მოღვაწის ანთიმოზ ივერიელის შემოქმედება წარმოადგენს კულტურათა წარმატებული დიალოგის მაგალითს. ანთიმოზ ივერიელი – ქართველი, რომელიც მოღვაწეობდა ევროპაში, ბალკანეთში, რუმინეთში, ევროპის უმნიშვნელოვანესი და ჯერ ნაკლებად ცნობილი ვექტორის ქართულ-ევროპული ვექტორის შემოქმედი და, პრაქტიკულად, განმახორციელებელია. მისი ცხოვრებისა და შემოქმედების რეაქტუალიზაცია უშუალოდ არის დაკავშირებული „ევროპის იდეასთან“ და ამ „იდეის“ კავშირთან ორ უმნიშვნელოვანეს კულტურულ-ისტორიულ რეგიონთან: საქართველოსთან და აღმოსავლეთ ევროპასთან – რუმინეთთან“¹⁰

თანამედროვე მწერლის, აკა მორჩილაძის პიესის მიხედვით გადაღებულ კინოფილმში „ბეჭდების მბრძანებელი“ მღვდელმსახურის სახე კვლავ წარმოჩნდა ქართულ ეკრანზე, სავარაუდოდ, არა როგორც კონიუნქტურული მოთხოვნილება, არამედ როგორც თანამედროვე პერსონაჟი თავისი მოცემულობითა და შინაარსით. ფილმში სასულიერო პირი

კრიმინალური წარსულის მქონეა, რომელმაც მოინანიდა დანაშაულებრივი წარსული, ეკლესიური ცხოვრება ირჩია და მღვდლად კურთხევის შემდეგ, უკვე ოცდასამი წელია ტაძარში მსახურობს. მასთან მიდის უშიშროების სამსახურის ოფიცერი თანამშრომლობაზე დასათანხმებლად. მღვდელი სასტიკ უარზეა. მაშინ სტუმარი გაუხსენებს მის კრიმინალურ წარსულს, ბინის ძარცვის შემთხვევას თანამშრომლებთან ერთად. მღვდელი აღიარებს დანაშაულს და მოუყვება, როგორ აიძულეს ცემით ბინის პატრონი ფული და ოქროულობა გამოეტანა, როგორ ჩააყენეს სტრესულ მდგომარეობაში მოულოდნელად ჩამოსული მისი ცოლ-შვილი, ბიჭუნა კარადაში შეაგდეს, მალე იქვე გუბე გაჩნდა... ყოველივე ამის დანახვაზე ოჯახის უფროსს გული გაუსკდა და გარდაიცვალა. ის ბავშვი, სწორედ, ეს უშიშროების თანამშრომელი აღმოჩნდება, რომელიც არამართო სამსახურებრივი მოვალეობის შესასრულებლად მოვიდა, არამედ შურისძიების მოტივიც ამოძრავებს. კინოფილმში მღვდელი აღსარებას ამბობს ყოფილი მსხვერპლის წინაშე, აღიარებს და კვლავ ინანიებს თავის დანაშაულს, ჰყვება საკუთარ ამბავს და საკუთარ ცხოვრებასაც თვითონვე განსჯის თავიდან. კინოფილმის ფინალში მორჩილად თავდახრილ მონანულ, სარწმუნოებაში განმტკიცებულ სასულიერო პირს ოფიცერი იარაღს ადებს თავზე. დრო გასულია, ცოდვა გულწრფელი სინანულითა და ეკლესიური მსჯავრით გამოსყიდულია, მიუხედავად ამისა, მღვდელი მზად არის ყველაფრისათვის, რაც მოხდება, მზადაა მიიღოს მისი ხელიდან სასჯელი, რასაც ღვთის განგებულებად ჩათვლის და მინდობილია უფალს. არჩევანი მაყურებელზე დატოვებული... ახალგაზრდა კაცი განიარაღებულია სულიერად და იარაღით ცდილობს მიწიერი კანონებით გაუსწორდეს მტერს. ფილმში იკვეთება სარწმუნოებრივი მხარის პრიმატი, სულიერი ძალის უპირატესობა ხორციელზე. „თუ კაცი აღიარებს ცოდვებს, თავს იდებს გულწრფელ სინანულს და ცოდვათა დატევაბას, მაშინ ღმერთს თავის სამსჯავროზე ასეთი განჩინება გამოაქვს: „უკეთუ იყვნენ ცოდვანი თქუენნი, ვითარცა ლებინნი, ვითარცა თოვლი განვასპეტაკო. ხოლო უკეთუ იყვნენ, ვითარცა ძოწეულნი მეწამულ-

¹⁰ ზაქარიაძე, ანთიმოზ ივერიელი.

ნი, ვითარცა მატყლი განვასპეტაკო“ (ესაია 1.18).¹¹

ახალი დოგმატიკის, მცნებათა ტრანსფორმაციის ტენდენციები, ახალი ხედვა და განწყობები გამოიკვეთა თანამედროვე რეჟისორის, ზაზა ურუშაძის მიერ გადაღებულ მხატვრულ კინოფილში, „აღსარება“. რეჟისორის აზრით, ფილმი ადამიანურ სისუსტეებზეა. ფილმის პროტაგონისტი – ახალგაზრდა მღვდელი იგზავნება სოფელში, თავის მორჩილთან ერთად, სადაც იწყებს მღვდელმსახურებას გარდაცვლილი მოძღვრის ნაცვლად. იგი ცდილობს, დაეხმაროს თანასოფლელებს, დაუახლოვდეს მათ და მრევლის ღირსეული სულიერი მამა გახდეს. კინოფილმის ერთ-ერთ ეპიზოდში რეჟისორი ჩრდილს აყენებს მღვდელმსახურის პერსონაჟს. კომედიური ფილმის ჩვენების გამო იგი დააგვიანებს მისვლას მომავლად ავადმყოფთან, რომელიც უზიარებლად გარდაიცვლება. მღვდელი ამას ძალიან განიცდის. ფილმში მოძღვარი ცდილობს მოზარდი ბიჭუნა დაიცვას პედოფილი მუსიკის მასწავლებლისგან, რომელსაც დაემუქრება, რომ აუცილებლად ამხელს მის გარყვნილებას, რათა სხვა მშობლებმა ბავშვები მოარიდონ ასეთ „პედაგოგს“. ავტორი იყენებს სასულიერო პირის სიმტკიცის მაცდური ქალით გამოცდის ბანალურ ხერხს. მღვდელი ქალის მზაკვრული პროვოკაციის მსხვერპლი ხდება, რომელიც ადანაშაულებს მას ძალადობის მცდელობაში. მოძღვარი ვერ შეებრძოლა სიბილწეს და ცილისწამებას – ვერ ამხილა პედოფილი „პედაგოგი“, ვერ დაიცვა მოზარდი, ვერ დაიცვა სიმართლე და საღვთო კანონი, რადგან ვერ დაძლია ცდუნება და ვნებას დაემონა. რეჟისორი წარმოსახავს სასულიერო პირს, რომელსაც არ აღმოაჩნდა მრწამსის შეურყევლობა, ძლიერი ნებისყოფა და სარწმუნოებრივი სიმტკიცე ნებისმიერი განსაცდელის მიმართ, რაც არის მძლავრი იარაღი მორწმუნის ხელში. „გესმა, რამეთუ ითქუა: არა იმრუშო. ხოლო მე გეტყვით თქუენ, რამეთუ ყოველი რომელი ხედვიდეს დედაკაცსა გულის-თქუმად მას, მუნვე იმრუშა მისთანა გულსა შინა თვისსა“ (მათე 5. 27-28).¹²

სულიერ შვილთან მოძღვრის ცდუნების კადრი მსწრაფლ აიტაცეს კინომესვეურებმა და ფილმის აფიშებზე აღბეჭდეს ქალის მკერდში თავჩარგული

და ვნებით თვალემილულული მოძღვარი, რითაც ისევე, როგორც კინოფილმითაც, მოხდა მღვდლის ცოდვის ტირაჟირება და სკანდალური ამბით მაყურებლის მოზიდვა.

პოსტსაბჭოთა თაობების ამოცანა იყო და დღესაც არის რელიგიური თემების შემოტანით შემოქმედებაში აზროვნების ახალი ნაკადების გაჩენა და ძირითადი კულტურული ფასეულობების ახლებურად წარმოსახვა, რომელსაც წარსულში დამამცირებელი, შეურაცხმყოფელი საბურველი ეფარა. ხელოვნება, განსაკუთრებით კი, კინემატოგრაფი დიდ გავლენას ახდენს როგორც კონკრეტულ ადამიანზე, ასევე საზოგადოების ცნობიერების ჩამოყალიბებაზე. ხელოვნების პარადიგმა, საუკეთესო შემთხვევაში, იძენს განზოგადებულობას როგორც დადებით, ისე უარყოფით ასპექტში, ამიტომ საზოგადოების შემეცნების აქტში მხატვრული ნაწარმოები შეიძლება გამიზნული ზემოქმედების, პროპაგანდის ინსტრუმენტად იქცეს. რამდენად აქვს შემეცნებითი მზაობა თანამედროვე საზოგადოებას, რომელიც არ არის ღრმად გათვითცნობიერებული ეკლესიურ დოგმატებში, რათა ათეისტური ვაკუუმის შემდეგ რელიგიურ თემაზე გადაღებული ფილმები ადეკვატურად აღიქვას, როგორ მიიღებს თანამედროვე მაყურებელი რელიგიური თემების განახლებულ ან სტილიზებულ ვარიანტებს, პერცეფციების (აღქმის) როგორ ხარისხს გამოავლენს, მოიტანს თუ არა დადებით შედეგს მაყურებლის ცნობიერებაზე ასეთი თამამი ინტერპრეტირება რელიგიური თემატიკისა, თეოლოგიურ მეცნიერებაში წვდომის უკმარისობა თუ გამიზნული ქმედება, კონიუნქტურა თუ დაკვეთა – ამას დრო გვიჩვენებს. მხოლოდ ჭეშმარიტი სარწმუნოება არის რეალური წინააღმდეგობა ყოველგვარი მანკიერებისა. როდესაც ხელოვნების ნაწარმოები, მისი ავტორის პოზიციით, საეჭვოს ხდის ჭეშმარიტ სულიერ ღირებულებათა მნიშვნელობას, საჭიროა ამას ყურადღება მიექცეს. რელიგიური თემებისადმი გაუთვითცნობიერებელი და თამამი მიდგომა, შესაძლოა, სამსჯელო და საკამათო გახდეს საზოგადოებისა და სპეციალისტების მხრიდან. ხელოვნებაში, განსაკუთრებით კი, კინემატოგრაფში რელიგიური თემების წარმოჩენა

11 წმ. ეპისკოპოსი ეგნატე (ბრიანჩანინოვი), სინანულისათვის.

12 ახალი, 1995, გვ. 11.

თეოლოგიური მეცნიერების დარგში განათლებას, საღვთისმეტყველო საკითხებში განსწავლულობას და დიდ პასუხისმგებლობას მოითხოვს. ამავე დროს, შემოქმედი გათავისუფლებული უნდა იყოს რაიმე გა-

რეშე ზეგავლენებისგან და მხოლოდ პირუთვნელად, განსაკუთრებული სიფრთხილითა და მოკრძალებით ეკიდებოდეს ამ ურთულეს თემატიკას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ახალი აღთქმად უფლისა ჩუენისა იესო ქრისტესი, თბ., 1995.
- ბერდიაცივი ნ., ღმერთი, ადამიანი, თავისუფლება, თბილისი, თბ., 2004.
- ზაქარიაძე ა., ანთიმოზ ივერიელი – ქართულ-ევროპული დიალოგი, ვებგვერდი – თსუ მეცნიერება, <https://old.tsu.ge/science/?leng=ge&jnomeri=7&lcat=jurnal&tid=3> 19.07.2024.
- კაკიტელაშვილი ქ., კულტურათა დიალოგი და სამოქალაქო ცნობიერება, რელიგიის როლი ინტერკულტურულ დიალოგსა და ტოლერანტული საზოგადოების მშენებლობაში, თბ., მშვიდობის, 2010.
- ლორთქიფანიძე გრ., ფიქრები საქართველოზე, თბ., 1995.
- ჩიქოვანი ნ., რელიგია და კულტურა სამხრეთ კავკასიაში, (სალექციო კურსი სოციალური მეცნიერებების მაგისტრატურისათვის), თბ., 2006.
- წერეთლიანი დ., თემა და ვარიაციები, თბ., 2018.
- წმ. ეპისკოპოსი ეგნატე (ბრიანჩანი ნოვი), სინანულისათვის, <https://www.orthodoxy.ge/tserilebi/brianchaninovi/sinanuli.htm> 16.07.2024

ASPECTS OF REFLECTING ON THE RELIGIOUS ISSUES IN POST-SOVIET GEORGIAN CINEMA

Zakaria Jorjadze

Keywords: Soviet period, post-soviet period, religion, clergymen, cinema

During the post-Soviet period of independence in Georgia, the freedom of religion and theistic views which were freed from the Soviet oppression brought a completely different stream into the public consciousness, manifested in the new thinking and judgments. The society was permeated by the aspiration to national liberation as well as the religious spirit. The national became inseparable from the religious. In the post-Soviet period, the social need appeared to shoot films on religious issues, on the topics that had been forbidden before. Scenarios based on the works of famous authors were created; since official censorship no longer existed, their free interpretation became possible.

The paper discusses the problem of relationship between religion and society, the place of religion in the cognitive and cultural spheres, its influence on the social and political life. Historical, ethical and moral context of the post-Soviet Georgia is also analyzed.

Presented paper covers the following issues: filling the religious vacuum created due to the Soviet politics of atheism; implementation of teaching religion based on the historical experience; raising religious awareness of different social strata, among them those indifferent towards religion, shifting focus from ritual customs to perspectives of rational reasoning on general religious issues; modern society's attitude towards religion and demand for the reflection of religious themes in the cinematography; relevance of the religious themes; overcoming atheist stereotypes; representation of religious topics in various fields of modern literature and art, including cinematography; formation of the public opinion and preparation for a new perception and comprehension of works created on previously prohibited religious topics.

In the post-Soviet period, as censorship was abolished, images of clergymen appeared in the Georgian cinematography, and interpretation of religious themes as well as topics related with faith started. The film *Anthimoz Iverieli* dedicated to the life of the great Georgian saint who held religious service in Romania (dir. G. Chokhoniidze, 2001) comes as a sample of reflection of the post-Soviet trends of the Georgian cinematography. The main tendencies of reconsideration of dogmatics and transformation of commandments, new vision and moods were highlighted in the Georgian films by modern directors – *Confession* (dir. Z. Urushadze, 2018) and *The Lord of the Rings* (dir. G. Barabadze, 2020).

For highlighting and understanding the context, methods of contrast and parallel comparison are applied in the process of research which is based on the different kind of sources including internet materials.

It will become clear over time how the updated or stylized versions of religious themes will be perceived and accepted by the film-goers; what questions will be raised; is the lack of scientific knowledge of theology and religion a cause for such a bold interpretation of the religious problems, or there are other reasons as well; how do these transformations affect the audience of film-viewers as well as the wider society.

The soviet state existed as 20th century historical-political precedent of an anti-religious system and culture mass deformation. Georgian “culture belongs to the Western (European) civilization”¹, but in the soviet period its sociocultural and religious role was devalued. “A sense of the national integrity was mostly maintained by Georgian church, its indivisibility”².

Soviet cinema was formed as the phenomenon of atheistic country, where, in accordance with the regime’s prescript, religious themes were presented only in deformed, fragmented manner and there was widespread defamation and profanation of images of the religious.

In the post-soviet period, in the national Georgian cinema, liberated from censorship, different aspects of presentation of the religious issues were formed. Contemporary directors now have the possibility to present religious persons in interpreted manner, their new comprehension and for this, the necessary condition is due regarding the sensitivity of religious issues. Presentation of religious themes requires knowledge of theological issues and great responsibility. The artist must be free of external influence and regard these very complicated themes only without any bias, with particular care and respect.

State “religious norms and values are the central aspects of cultural identity”.³ In the soviet epoch, the religious and sociocultural role of Georgia, a 2,000-year-old Christian state, held historically in the Christian world was devalued and undermined, while its church older and richer in terms of apostolic preaching was much more advanced than the origin and church traditions of the conqueror. “The version that Georgian culture belongs to the Western (European) civilization is also based on the religious-faith argument, as it was one of the first European countries where Christianity was recognized as a state religion and the European/western world was founded on the Christian values”.⁴ “Cultural and civilization orientation of Georgia was steadily turned to Europe. This policy is the traditional-historical striving of the Georgian people. Georgia with its Christian culture,

though covering a section of Asia, has always been part of Europe, not Asia”.⁵

The soviet regime’s violent propaganda of atheistic views, replacement of faith change with communist ideas, was one of the central areas of soviet ideology. All efforts of this neo-political movement sought to eliminate historical-cultural and spiritual memory in the minds of masses. Soviet cinema of presented religious issues in line with the orders of the regime, in deformed, fragmented manner and the screen images of clergymen were belittled, grotesque and compromised.

“Sense of the national integrity was mostly maintained by Georgian Church, its indivisible nature. Notably, people sacrificed themselves for the faith equally, in all regions. No particularism has ever taken place here”.⁶ In the last years of the soviet period, they gradually recognized the church as the force unifying the nation, religious thinking gradually penetrated society’s mind and everyday life. The centuries-old Orthodox spirit conditioned filling of the religious void caused by soviet rule, revival of Georgian consciousness and restoration and inclusion of faith in cultural-public life. Such revival should be the indicator of moving to a new stage of the nation’s spirituality, digna necessitas (worthy necessity), that would prepare the basis for true religious-moral idea for the future. Such ectopy (art) becomes the token of revival and advancement of the nation’s culture.

In the post-soviet period, in the independent republic of Georgia, freedom of religion, theist views liberated from the soviet pangs, brought a new flow of thought and reason in the consciousness of society. The society was overwhelmed by the binary spirit of national-liberation and religion. The national became indivisible from religion. With the commencement of a new epoch, the significance of the religious issues became apparent. At the turn of the 21st century it became impossible to consider the system of views without religion. “In scientific literature, the religious revival, normally, is considered as a process accompanying or following the formation of new national identity. It is regarded as a phenomenon

1 ჩიქოვანი, რელიგია, 2006, გვ. 74.

2 წერეთლიანი, თემა, 2018, გვ. 70.

3 კაკიტელაშვილი, კულტურათა, 2010, გვ. 54.

4 ჩიქოვანი, რელიგია, 2006, გვ. 74.

5 ლორთქიფანიძე, ფიქრები, 1995, გვ. 156-157.

6 წერეთლიანი, თემა, 2018, გვ. 70.

characteristic of many societies in transition, within the post-soviet area. In this society, the interest in religion increased dramatically and hence, the role of religion in public life grew as well”.⁷ Liberation from censorship conditioned a flow of free creative processes in all areas. All prohibitions on tabooed themes: religious issues, political, mediocre persons were removed. Free interpretation of issues became possible. “Art always comes from freedom”.⁸ From the 1990s, Georgian national cinema gradually left the space of soviet art, new stage of post-soviet cinema with new ways, new views, with the independent orientation in the art commenced. Tabooed themes became necessary and decisive material in art.

In the post-soviet period, freedom of religion and speech was legalized, church services resumed and people gained a possibility to express their religious feelings. Part of the society living in the atheistic void for the decades returned to their traditional faith and some of them became nominal Christians, while some, due to empiric inertia, developed syndrome of faithlessness, maintaining lack of trust in clergymen rooted in their consciousness. As “art is the mirror of the epoch”, these attitudes were reflected in the cinema of the post-soviet period. The public demanded movies dealing with religious issues, lives of the saints. Contemporary directors enjoyed an opportunity to make movies about religious issues, faith, clergymen, in their interpretation, as well as their new perceptions and understanding. Different aspects of presenting clergymen onscreen appeared in the paradigms of Georgian movies of post-soviet period: *Anthim the Iberian* (director: G. Chokhnelidze, Georgian Film Studio, studio Fresco, 2001), *Lord of the Rings* (director G. Barabadze, TV Public Broadcaster, Association of TV Movies, 2020), *Confession* (director: Z. Urushadze, Cinema 24, “Alfilm”, 2017).

“Among whole number of misfortunes mercilessly destroying and distorting the human soul and heart, the most dangerous is illiteracy, ignorance and narrow-mindedness”⁹—these words belong to the great Georgian theologian and philosopher, educator and typographer, religious and political figure acting in Romania, canonized

by Romanian and Georgian Church as a saint, Anthim the Iberian, Metropolitan of Romania (1650–1716), whose life and world are celebrated in the film *Anthim the Iberian*. St. Anthim (born Andria) was kidnapped from Georgia by Ottomans, sold as a slave and ransomed by the Patriarch of Jerusalem in Constantinople and educated at his court was invited by the Prince of Wallachia. St. Anthim the Iberian has contributed greatly to the revival of Romanian culture, development of Romanian literary language and publishing. The establishment of the first printing press in 1709, as well as printing of the Gospel in the Georgian language, is linked to his name. He is the author of several original works, among them *The Sermons*. “Analysis of the theological heritage of St. Anthim the Iberian shows that, in the context of the challenges of new epoch, he is a refined example of maintenance and strengthening of the Byzantine theological traditions. The principles of relationships between the church and the state formulated by him, from the point of view of the canonic law, are significant for contemporary Georgia. Conducted studies of the works by Anthim the Iberian and analysis of the collected materials offer the conclusion that an outstanding figure of 17th–18th centuries, Anthim the Iberian, is the example of successful dialogue between cultures. Anthim the Iberian, a Georgian working in Europe, the Balkans, and Romania, is the creator and practical implementer of very significant and yet less known vector linking Georgian to Europe. Re-actualization of his life and work is directly related to the idea of Europe and ties of this idea with the two most significant cultural-historical regions, Georgia and Romania in Eastern Europe”.¹⁰

In the film *Lord of the Rings*, after a play by modern writer Aka Morchiladze, the image of the priest again appeared on the Georgian screen, not as a conjuncture requirement but rather as a contemporary character, with his reason and sense. In the film, a clergyman with a criminal past and served time chooses ecclesiastic life and, after his ordination to the priesthood, serves in church for 23 years. An officer of the security service asks him to collaborate, an offer that the priest rejects. Then the visitor reminds his about his criminal past, the

7 ჩიქოვანი, რელიგია, 2006, გვ. 77.

8 ბერდიაევი, ღმერთი, 2004, გვ. 66.

9 ზაქარიაძე, ანთიმოზ ივერიელი.

10 ზაქარიაძე, ანთიმოზ ივერიელი.

case of robbery committed together with his partners in crime. The priest recognized his guilt and relates how they beat and forced the owner of the apartment to bring money and golden things, how they stressed his wife and child arriving unexpectedly, locking the little boy into the wardrobe and soon, there appeared the puddle... when the father saw this, he had a heart attack and died. It turned out that that child was the security officer who has come not only to perform his duties but also to exact revenge. In the film, the priest confesses, recognizes his guilt, in the face of his former victim and tells his story and judges his life himself. In the end, the officer aims his gun at the priest, with his head bent obediently, repentant, with even stronger faith. Time has elapsed, the sin has been sincerely redeemed by ecclesiastic judgment and yet the priest is ready for everything that can happen, he is ready to accept punishment and regard it as his fate, he has entrusted himself to the Lord. Viewers can make their choice... the young man is disarmed spiritually and, with his gun, he attempts to defeat his enemy by worldly laws. The film underlines the primacy of the religious aspect over the flesh. "Come now, let us settle the matter," says the Lord. "Though your sins are like scarlet, they shall be as white as snow, though they are red as crimson, they shall be like wool (Isaiah 1.18)."¹¹

Trends of new dogmas and transformation of commandments, new visions and attitudes, can be seen in *Confession*, a film by contemporary director Zaza Uru-shadze. In the director's opinion, the film is about human weaknesses. The protagonist, a young priest, is assigned to the village together with his novice, where he commences service, replacing a deceased priest. He tries to support the villagers, be close to them and be a worthy spiritual father to them. In one of the scenes, the director shows the weakness of the priest. He watches a comedy and is late to visit a gravely ill man, who dies without the remission of sins. The priest is very depressed because of this. In the film, the priest attempts to protect a teenage boy from a pedophilic music teacher, threatening to tell everyone about his perversity, so that other parents may remove their children from such teacher. The author applies a banal method of testing of firmness of the priest by seducing a woman. The priest became a victim of a

woman's insidious provocation, blaming him for attempted violence. The priest fails to fight with the naughtiness and calumny. He cannot criminate the pedophilic teacher, protect the teenager; he fails to protect the truth and religious law, as he fails to resist seduction and surrenders to his passion. The director shows that priest who failed to show firmness of his faith, strong will and religious strength in any ordeal, while this is a powerful tool in the hands of the faithful. "You have heard that it was said, "You shall not commit adultery. But I tell you that anyone who looks at a woman lustfully has already committed adultery with her in his heart" (Mathew 5.27-28).¹² The scene of the priest's seduction by his spiritual child is immediately used by cinema workers and shown on a poster showing the priest with his head leaning against the woman's breast, with his eyes closed in passion, this, together with the film, widely displaying the priest's sin and attracting viewers to this scandalous story.

The objective of the post-soviet generations was and is today to create new flows of thought in art by bringing of religious issues and resending key cultural values covered with humiliating, diminishing veil, in a new way. Art, and especially cinema, has great influence on both specific individuals and the formation of society's consciousness. The paradigm of art, at best, acquires generality, in both positive and negative respect and, therefore, in the act of perception by society, a piece of art can become a tool of targeted influence, propaganda. Only time will show whether contemporary society is consciously ready to adequately perceive movies dealing with religious issues, while not being versed in ecclesiastic dogmas, after the atheistic void, how contemporary viewers accept renewed or stylized versions of religious themes, what degree of perception they will show, whether such daring interpretations of religious issues can yield positive results for viewers consciousness, whether this is lack of insight in the theological science or targeted actions, conjuncture or order. Only true faith is the actual barrier to all kinds of malice. Here a work of art, with the position of its author, questions the significance of true spiritual values, and attention should be paid to this. Approaching religious issues while lacking awareness can cause disputes and discussions within society and specialists.

¹¹ შპ. ეპისკოპოსი ეგნატე (ბრიანჩანიწივი), სინანულისათვის.
¹² ახალი, 1995, გვ. 11.

In art, especially in cinema, presenting religious issues requires education in the theological science, knowledge of religion, and great responsibility. At the same time, the

artist must be free from any external influence and approach such most complicated issues without any bias, with particular care and respect.

REFERENCES:

- ახალი აღთქუმად უფლისა ჩუენისა იესო ქრისტესი, თბ., 1995.
- ბერდიაევი ნ., ღმერთი, ადამიანი, თავისუფლება, თბილისი, თბ., 2004.
- ზაქარიაძე ა., ანთიმოზ ივერიელი – ქართულ-ევროპული დიალოგი, ვებგვერდი – თსუ მეცნიერება, <https://old.tsu.ge/science/?leng=ge&jnomeri=7&lcat=jurnal&tid=3> 19.07.2024.
- კაკიტელაშვილი ქ., კულტურათა დიალოგი და სამოქალაქო ცნობიერება, რელიგიის როლი ინტერკულტურულ დიალოგსა და ტოლერანტული საზოგადოების მშენებლობაში, თბ., მშვიდობის, 2010.
- ლორთქიფანიძე გრ., ფიქრები საქართველოზე, თბ., 1995.
- ჩიქოვანი ნ., რელიგია და კულტურა სამხრეთ კავკასიაში, (სალექციო კურსი სოციალური მეცნიერებების მაგისტრატურისათვის), თბ., 2006.
- წერეთლიანი დ., თემა და ვარიაციები, თბ., 2018.
- წმ. ეპისკოპოსი ეგნატე (ბრიანჩანინოვი), სინანულისათვის, <https://www.orthodoxy.ge/tserilebi/brianchaninovi/sinanuli.htm> 16.07.2024